

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2016

MEMORANDAMO

FREE STATE

MATSHWAO: 120

Memorandamo ona o na le maqephe a 12.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1****TEMA YA A**

- 1.1 Ke Morwesi. ✓ (1)
- 1.2 Enwa yena o a be a kopane hlooho. ✓ (1)
- 1.3 O ne a tlo ba kgalemella ho tshwenyana le Morwesi. ✓ (1)
- 1.4 Phuthangbohle. ✓ (1)
- 1.5 Hobane Morwesi e ne e le kgarebe ya motswalle wa hae. ✓✓ (2)
- 1.6 - Ba tlwaetse ho tshosa batho/ba qobella batho/
ba phedisa batho ha bohloko. ✓✓
- Ba sebedisa matla a bona hampe.
- Ba tlwaetse ho reka batho ka ditjhelete.
E le nngwe feela
Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti. (2)
- 1.7 - Ka boitshwaro ba bona bo bobele ba ho bapala ka banana ba ba
tshepisa ditjhelete. ✓✓
- Ke barui ba le babedi.
- Ba tsamaya ba senyeletsa batho kgarebeng tsa bona.
E le nngwe feela
Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti. (2)
- 1.8 E ne e le sa nnete hobane re bona Padi a sa batle ha boMabadi ba etsa
motswalle wa hae hampe, o a mo lwanela./hobane re bona Padi a sireletsa
Modise leha a le siyo. ✓✓ (2)
- 1.9 Ho ba le jhelete ke ntho e ntle empa Teboho le Padi ba e sebedisa ka tsela
tse mpe. ✓✓ (2)
- 1.10 E iketsahalletse feela hobane Padi o ile a kopana le Mabadi le Teboho a sa
lebella empa a ne a ntse a batla ho kopana le bona. ✓✓ (2)
- 1.11 O bolela hore ba tlohelle Padi hore a ikenye mathateng/ditabeng. ✓✓ (2)
- 1.12 A/ho ferekanya Padi e le hore a tle a nahane hore Morwesi le yena ha a
tshepahale jwalo ka dikgarebe tse ding. ✓✓ (2)
- 1.13 Ke boitshwaro bo qhalang kgotso ya batho ba ratanang./ke boitshwaro
bo etsang hore ba se phedisane ka kgotso le batho ba bang, ba
kang boPadi. ✓✓ (2)

- 1.14 - Ke hobane Padi o qadile ho buisana le boMabadi a se a ntse a halefile, athe o ne a lokela ho buisana le bona ka maikutlo a phodileng hobane ke boitshwaro ba ho sebedisa maemo a bona a borui bophelong ho hapa dikgarebe. ✓✓
- O ne a itshunya ditabeng tse sa mo tlameng.

E le nngwe feela. (2)

TEMA YA B: BOKGONI BA HO BOHA.

- 1.15 Ke ho nosetsa ✓ le ho pheha. ✓ (2)
- 1.16 Batho ba sebedisa metsi a mangata haholo bakeng sa ho hlapa athe ha se ka mehla batho ba phehang hobane ka nako tse ding batho ba reka dijo tse phehilweng/ha se dijo tsohle tse phehwang ka metsi. ✓✓ (2)
- 1.17 Ke dipeiping tse dutlang hobane metsi a senyeha feela a sa sebediswa. ✓✓ (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2****TEMA YA C****Mehopolo e lebelletsweng**

	QOTSO		DINTLHA
1.	'Ha o kganna, tsepamisa maikutlo a hao ho seo o se etsang. Nnetefatsa hore ha ho dintho tse etsahalang ka koloing tse tla tlosa mahlo a hao mmileng.'	1.	Nakong eo o kgannang, tsepamisa kelello ya hao ho kganneng.✓
2.	'Kwala kapa o behe selefouno ya hao hole le wena ha o kganna. Ha e ba o hloka ho letsa, emisa, o letse.'	2.	Hlokomela hore selefouno e se be tshetiso ho wena.✓
3.	'Tlohela ho henahenana le radiyo o ntse o kganna. Ha o batla ho bolokeha qoba ho henahenana le radiyo ha o kganna!'	3.	Tlohela ho sebitsana le radiyo o ntse o kganna.✓
4.	'Naheng tse ding ha o ka fumanwa o nwele o kganna, o a kwallwa kapa o amohuwa laesense ya hao. O se ke wa kganna o tahlwe.'	4.	Se kganne o nwele tahi.✓
5.	'Nakong e nngwe ho bohlokwa hore o qobe tsela eo o e tlwaetseng ka baka la hore tsela e ntse e lokiswa'	5.	Qoba tsela e lokiswang le ha o ka potoloha ho lokile.✓
6.	'Hlompha melao/matshwao a tsela. Ha o tobile letshwao la ho ema, kapa roboto, theola lebelo la koloi ya hao.'	6.	Hlompha melao le matshwao a tsela.✓
7.	'Ha o kganna mmileng, lebella bakganni ba dikgoka, ba tlang ho kganna ka lebelo le phahameng'	7.	Sebedisana mmoho le basebedisi bohle ba tsela.✓

(Palo ya mantswa:66)**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10**

Ho tshwaya kgutsufatso

Kgutsufatso e lokela ho tshwauwa ka tsela e latelang:

- **Kabo ya matshwao:**
  - Matshwao a 7 bakeng sa dintlha tse 7 (letshwao le le leng bakeng sa ntlha)
  - Matshwao a 3 bakeng sa tshebediso ya puo.
  - Matshwao kaofela: 10
- **Kabo ya matshwao ha mohlahlobuwa a ntshitse dintlha di le jwalo temeng.**
  - Ho ajwa letshwao le le 1 bakeng sa puo ha a hlahisitse dintlha tse 1–3.
  - Ho ajwa matshwao a 2 bakeng sa puo ha a hlahisitse dintlha tse 4–5.
  - Ho ajwa matshwao a 3 bakeng sa puo ha a hlahisitse dintlha tse 6–7.
- **Kabo ya matshwao ha mohlahlobuwa a ntshitse dintlha di le jwalo ho tswa temeng.**
  - Diqotso tse 6–7: ha ho letshwao le ajwang bakeng sa puo.
  - Diqotso tse 1–5: ho ajwa letshwao le le leng bakeng sa puo.

ELA HLOKO

- **Palo ya mantswe:**
  - Batshwayi ba lokela ho nnetefatsa palo ya mantswe a sebedisitsweng.
  - O se ke wa tlosa letshwao ha mohlahlobuwa a sa bontsha palo ya mantswe, kapa ha palo ya mantswe e fosahetse.
  - Ha palo ya mantswe e feta palo e behilweng, bala ho fihla mantsweng a 5, mme o tlohelle tse ding.

MOHLALA

Puo	Polelo			Palo ya mantswe
<i>Sesotho</i>	<i>Ke</i>	<i>a</i>	<i>tsamaya</i>	3

Matshwao bakeng sa dintlha: **(7)**

Matshwao bakeng sa tshebediso ya puo: **(3)**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: MANOLLO YA PAPATSO****TEMA YA D**

- 3.1 Black Chic. ✓ (1)
- 3.2 Ke ho reka sehlahiswa sefe kapa sefe sa Black Chic. ✓ (1)
- 3.3 - O tla ikgapela koloi. ✓
- O tla ikgapela moya wa ho letsa. ✓ (2)
- 3.4 Kamano ya sehlahiswa le ngwanana ya hlahileng papatsong ke hore se etswang ke sehlahiswa seo, e leng ho etsa hore moriri o be motle se bonahala botleng ba moriri wa ngwanana eo/kamano ke hore setshwantsho sa ngwanana se totobatsa mosebetsi o motle wa sehlahiswa sena. ✓✓
- Setshwantsho sa ngwanana se sebedisitse ho hlakisa hore papatso e reretswe bomme. (2)
- 3.5 D/Tshebediso ya ditshwantsho. Papatso e sebedisitse ditshwantsho haholo ho fetisa molaetsa wa papatso. ✓✓ (2)
- 3.6 E, e ka susumetsa bareki hobane bongata ba batho ba ka rata ho hapa koloi. ✓✓

KAPA

Ba bang ba ke ke ba susumetswa ke koloi eo hobane mohlomong ba sa rate koloi ya moetso wa VW/ba bang ha se ba sebedisang Black Chic, tlhodisano eo e ke ke ya ba susumetsa.

(2)
[10]**POTSO 4: MANOLLO YA KHATHUNU****TEMA YA E**

- 4.1 O rekisa pleisteishene. ✓ (1)
- 4.2 Monna eo ke ntatae hobane mantswe a moshanyana a re bolella hore motho eo ke ntatae. ✓✓ (2)
- 4.3 - Pleisteishene. ✓
- Tafole.
- Setulo.
- Matlakala.
- Lebota.
- Sefate sa keresemese. (1)
- Dibotlolo tsa dino.
- Mokotla.

E le nngwe feela.

- 4.4 E re senolela hore Mpho o kgenne/halefisitswe le ho makatswa ke ketso ya ntatae ya ho rekisa pleisteishene ya hae. ✓✓ (2)
- 4.5 B/O na le dikoloto tse ngata hobane tjhelete e felletse matsatsing a phomolo. ✓✓ (2)
- 4.6 Tjhe, ha ho a amohelaha hobane pleisteishene eo, ke thepa ya Mpho. Ka hoo ntatae o ne a lokela ho buisana le yena pele. ✓✓

KAPA

Ho amohelohile kaha ntate wa Mpho o ne a hloka tjhelete ka nako eo etswe pleisteishene e ne e ntse e rekilwe ke yena.

(2)
[10]

POTSO YA 5: PROSA – TLOTLONTSWE LE DIBOPEHO TSA DIPOLELO

5.1 TEMA YA F

- 5.1.1 hao ✓ (1)
- 5.1.2 Yona ✓ (1)
- 5.1.3 ditsebi ✓ (1)
- 5.1.4 yohle ✓ (1)
- 5.1.5 ngata ✓ (1)
- 5.1.6 nnang ✓ (1)
- 5.1.7 haholo ✓ (1)
- 5.1.8 metjhini ✓ (1)
- 5.1.9 Tsietsi/bothata. ✓ (1)
- 5.1.10 Maobane mme o ntshitse tjhelete e ngata motjhining wa banka ya hae. ✓✓ (2)
- 5.1.11 Ke boloka tjhelete hobane ke batla ho lefella leeto la sekolo. ✓✓ (2)
- 5.1.12 Wena ha o a lokela ho sebeletsa banka hobane o tla be o itjesa ka yona. ✓ (1)

(1)
[14]

5.2 TEMA YA G: TOKISO YA DIPHOSO

Mosuwetsana, ✓ na o ka ntumella ✓ ho tswa? ✓ Ke batla ho lokisa ✓ taba e nngwe. Ho ✓ na le motho ya ✓ sa utlwisiseng, o ntse a ntetsetsa hangata.

[6]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40

KAROLO YA D: DINGOLWA**POTSO YA 6: MAKUMANE A THATA A BOPHELO – JM Maqubela****6.1 MPHO E MAKATSANG**

6.1.1 Tlaleho. ✓ (1)

6.1.2 O ne a tshohile hore ntatae o tlo mo shapela ho se phethise thomo ya hae. ✓ (1)

6.1.3 O ne a tla hulelwa tjehelete ya tsatsi leo/o ne a ke ke a lefellwa tsatsi leo. ✓ (1)

6.1.4 - Ba bang ba qobellwa ke batswadi. ✓
 - Ba bang ba tshaba/baleha mosebetsi wa lapeng.
 - Ba bang ba ya sekolong ho ya teana le metswalle.
 - Ba bang ba susumelletswa dikolong ke dikgohelo tse ding tse itseng.

E le nngwe feela. (1)

6.1.5 Teboho o ne a thesitse ntatae ka hore o ntse a ya sekolong empa mosuwe Pudumo yena a boletse hore ke dibeke tse tharo a sa tle sekolong. ✓✓ (2)

6.1.6 Ntate wa Teboho o kena sepetlele a kula haholo hobane tse ding tse pedi ke dimpho tseo Teboho a neng a di tshepisiswe. ✓✓ (2)

6.1.7 E ne e rarollwe ka ho theha kgotso dipakeng tsa dihlopha tse pedi tsa baithuti tse neng di lwantshana. ✓✓ (2)

6.1.8 - Ho buuwa ka bana ba kenang sekolo. ✓
 - Mabenkele a se a le teng. ✓ (2)

6.1.9 Ke ketsahalo eo ho yona ntate wa Teboho, a ileng a hana ka makgetlo ho bontsha mme wa Teboho kapa yena Teboho dimpho tse neng di le ka hara lebokosleha a se a ntse a kula. ✓✓ (2)

6.1.10 E, o se fihleletse hobane Teboho o ile a qetella a utlwisisa hore ho ba le sepheo sa ho atleha dithutong le bophelong ka kakaretso ho bohlokwa hakaakang. ✓✓ (2)

6.1.11 - Hobane re bona Tlaleho a tshwara mme wa Teboho jwalo ka ngwana ha a a hana ho mmontsha dimpho tse boloketsweng Teboho. Sena ke kgatakelo ya ditokelo tsa Mmakutullo. ✓✓
 - O ile a fana ka ntlo ka ntle le ho rerisa mosadi wa hae, sena ke kgatakelo ya ditokelo tsa Mmakutullo.

E le nngwe feela. (2)

6.1.12 O sebedititse Teboho e le mohlala o motjha setjhabeng. ✓✓ (2)

LE

6.2 MPHO E MAKATSANG

6.2.1 O ne a le sehlopheng sa boraro. ✓ (1)

6.2.2 Ba ne ba sitisitswe ke moferefere o ileng wa hlaha sekolong. ✓ (1)

6.2.3 Lekala la botitjhere/bosuwe. ✓ (1)

6.2.4 - Titjhere Koto/Mosuwe wa hae. ✓
- Setsi sa dikeletso tsa ho kgetha mosebetsi.
(E le nngwe feela.) (1)

6.2.5 E ne e le mpho ya ho kena koletjheng a lefellwa, mme a bile a fumana karolo e itseng ya tjelete kgwedi le kgwedi/o ne a tla nne a e fumane ho ramolao/akgente ya tlaleho. ✓✓ (2)

6.2.6 Teboho o ne a tla nne a e fumane hobane ramolao wa Tlaleho o ne a tla mo fa yona ho ya ka ditlhophiso tsa Tlaleho. ✓✓ (2)

6.2.7 Ke Teboho hobane boholo ba diketsahalo palekgutshweng ena di thehilwe ho yena. ✓✓ (2)

6.2.8 O ithutile hore titjhere/mosuwe o ithlaphisa hantle pele hore a tle a ratise baithuti seo a ba rutang sona. ✓✓ (2)

6.2.9 Mpho ka nngwe o ne a tla e fuwa ha a atlehile ho pasa sehlopha se itseng. ✓✓ (2)

6.2.10 O bolela hore selemo se ile sa fela ba ntse ba sa kgolwe, ba sa tsebe seo ba ka se etsang. ✓✓ (2)

6.2.11 - Ke ithutile hore mamello e tswala katleho. ✓✓
- Ke ithutile hore mathata a lokiswa ka dipuisano.
- Ke ithutile hore tshehetso eo batswadi ba e fang bana ba bona mosebetsing wa bona wa sekolo, e etsa hore bana ba be le morolo dithutong tsa bona.
(E le nngwe feela. Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti.) (2)

6.2.12 Ha se kgolwehe hobane batswadi ba ke ke ba fana ka ntlo ya bona ba se na moo ba tla dula teng/Ha e kgolwehe hobane beke ke nako e nyane haholo hore motho a ka iphumanela ntlo e nngwe. ✓✓ (2)

[40]

POTSO YA 7**7.1 NALENG TSA PHAKWE**

- 7.1.1 Seteisheneng sa Knights. ✓ (1)
- 7.1.2 Labohlano ✓ (1)
- 7.1.3 Mosadi wa hae, Mmathapelo. ✓ (1)
- 7.1.4 Ke hore a tle a theohe kapele ha terene e fihla Germiston. ✓ (1)
- 7.1.5 Ditereneng tseo ka bobedi, o fumane tereneng ka nngwe ho na le moruti ya abang lentswe la Modimo/ya rerang. ✓✓ (2)
- 7.1.6 Ke hobane tjehele ya hae e ne e haella, a ipotsa hore ha a boela a patala hape ho kgutlela morao Germiston, e be o tla ba le e tla mo fihlisa Vereeniging na. ✓✓ (2)
- 7.1.7 Ke tikoloho ya makeisheneng/ditoropong ✓ hobane ho buuwa ka batho ba tswang mesebetsing ba palame diterene ho leba mahae/ batho ba hlaselwang ditereneng/diketsahalo tsena di ne di etsahaa kahara diterene. ✓ (2)
- 7.1.8 **Disebediswa:**
- Terene/Seporo. ✓
  - Terata e kampetseng seporo e hoketsweng makapanyana a kang mahare. ✓
- Diketsahalo:**
- Terene e tjang ka lebaka la dithapo tsa motlakase.
  - Batho ba tswang mesebetsing.
  - Moruti ya neng a fana ka lentswe tereneng. (2)
- 7.1.9 Lebenya Nkokoto hobane
- Ke yena ya thusang ntshetsopele ya poloto ka lebaka la semelo sa hae sa ho emela lehlakore la botle hofihlela mothating oo bahanyetsi ba hae ba mo ntshang ka fensetere tereneng e ntseng e tsamaya kapa ;
  - Mongodi o sebedisa yena ho fihlela sepheo sa ho ruta- O re ruta hore ka dinako tse ding bophelong re ye re ntshwe bothateng ke batho bao re sa nahaneng hore ba ka re thusa.
  - O na le tshusumetso e matla baphetweng ba bang kaha botho ba hae bo ile ba etsa hore a qetelle a hlasetswe.
  - Ke yena eo mongodi a mo sebedisetsang hore babadi ba ikenye ka setotswana ditabeng tsa pale kgutshwe ka hore re utlwelane le yena bohloko kaha o ile a phela ka thata leha a ntse a phela ka botshepehi.
  - O bonahala a feto-fetohela sepheo sa hae sa sethatho kaha o tatetse hae empa mathata a mo sitisa ho fihlela sepheo seo sa hae.
  - o bonahala ditaba boholo tsa palekgutshwe di itshetlehile ho yena; hape ke mohlodi. ✓✓ (2)

- 7.1.10 Bapalami ba utlwile mosadi e mong a re terene e a tjha empa ho se jwalo. ✓✓ (2)
- 7.1.11 E, mohlomong e ne e le yona ya ho qetela letsatsing leo le tjhelete eo a neng a e tshwere e ne e le nyane o ne a sa tlo kgona ho palama tekesi. ✓✓ (2)
- 7.1.12 Tjhe, o ne a tlamehile hore a thusetse hobane ha se botho hore ha motho a phonyohile kotsi ebe ha a thuse ba lemetseng. ✓✓

KAPA

E, hobane mohlomong ha a na tsebo ya ho thusa batho ba tswileng dikotsi, mme ha a ka thusa motho a be a mo lematsa a ka qoswa. (2)

LE

7.2 NALENG TSA PHAKWE

- 7.2.1 E ne e le batho ba tswang mesebetsing. ✓ (1)
- 7.2.2 - Ke mekgabo ya bona ya mabenyane a ditjhelete tse hodimo. ✓
- Dikonkosi tse monko monate.
E le nngwe feela. (1)
- 7.2.3 Ho palama terene e ntse e tsamaya. ✓ (1)
- 7.2.4 Selemong sa 1993. ✓ (1)
- 7.2.5 Letsoho le kganathetseng madi. ✓
Ke lerumo le rothang madi. ✓ (2)
- 7.2.6 Bapalami ba terene e kgutlelang Germiston ba hlaselwa ke dinokwane tse palameng le bona ha tereneng e ileng ya emisa e ne e le bapalami ba ileng ba tshoha ha ba bona mollo wa dithapo tsa motlakase tse tshwaranang. ✓✓ (2)
- 7.2.7 Ke ho tutubala ha Lebenya Nkokoto a tshaba ho shebana le mahlo a tshabehang a sekweta, mme sekweta sa mo tsekisa ho tutubala hoo. ✓✓ (2)
- 7.2.8 - Ketsahalo ya ho palama terene e sele. ✓
- Ketsahalo ya terene e ileng ya emiswa hara naha ho thwe e a tjha empa ho se jwalo. ✓
- Ketsahalo eo ho yona moruti a neng a rera ka hore naha e mpefetse ka baka la dintwa le dipolayano tse etsahalang ditereneng matsatsing ana. (2)
- 7.2.9 E le motho ya pelo e mpe/kgopo hobane ke motho ya thabelang ho hlokofatsa motho ya seng a ntse a le tsietsing. ✓✓ (2)

- 7.2.10 - E nthuta hore leha ho na le dikweta tse pelompe, tse hlekefetsang batho, batho ba molemo, ba utlwelang ba bang bohloko, ba ntse ba le teng. ✓✓
- E nthuta hore ho na le batho ba etsetsang ba bang molemo, empa ba sa rate ho tsejwa.

E le nngwe feela.

Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti.

(2)

- 7.2.11 Le dumellana le diketsahalo tsa yona hobane Lebenya Nkokoto o phonyohile tsietsing e kgolo, eo hangata batho ba sa phonyoheng ho yona. ✓✓

(2)

- 7.2.12 Ke ne ke tla nne ke e palame hobane terene e le yona e nang le ditjeho tse tlase bakeng sa ho ya mosebetsing/Ke ne ke tla nne ke e palame hobane ke se na boikgethelo kaha mohlomong ke se na koloji. ✓✓

Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti.

(2)

[40]

MATSHWAO OHLE KAROLONG YA D:

40

MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA:

120